

Journal of Historical Sciences Studies (JHSS)

Research Paper

doi 10.22059/JHSS.2022.332535.473491

The phenomenon of immigration to the United States from the perspective of Qajar Iranians and its consequences

Fereshteh Jahani¹

1. Visiting Professor, Ilam University, PhD student in Iranian History, Payame Noor University, Tehran, Iran.. E-mail: Fereshtejahani65@gmail.com

Article Info.	Abstract
Received: 2021/10/17	The discovery of the United States, or “Yengi donya” as the Iranians call it in the Qajar era, is one of the most important events in world history, which affected many people around the world. Iran was one of the countries that realized the importance of the new world during the Qajar period. This article with a descriptive-analytical method and relying on the press and unpublished documents seeks to answer these questions that how was the phenomenon of mass immigration to the United States reflected in Iran after the discovery of this continent by Christopher Columbus? What were the reasons and consequences of this migration and did it lead to the migration of Iranians to the United States? The findings of the research indicate that following the discovery of the American continent, tens of thousands of immigrants from all over the world immigrated to this country due to the effective policies of the American government and attractive factors such as the presence of fertile land, the discovery of gold mines, freedom and democracy, and became a source of huge transformation. These developments and rapid transformations in the United States were strongly noticed by Iranian intellectuals, newspapers and diplomats, so that by reflecting these materials, they introduced the members of the society to the benefits of immigrating to America and in general, how and why to immigrate to this country.
Accepted: 2022/12/17	
Keywords:	
How To Cite: : Jahani, F. (2022). The phenomenon of immigration to the United States from the perspective of Qajar Iranians and its consequences, <i>Journal of Historical Sciences Studies</i> , 14(3): 116-136.	
Publisher: University Of Tehran Press.	

فصلنامه پژوهش‌های علوم تاریخی

سال ۱۴، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۱. شماره پیاپی ۳۱

دانشگاه تهران
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

مقاله علمی-پژوهشی

پدیده مهاجرت به آمریکا از نگاه ایرانیان دوره قاجاریه و پیامدهای آن

فرشته جهانی^۱

۱. استاد مدعو دانشگاه ایلام، دانش‌آموخته دکتری تاریخ ایران، دانشگاه پیام نور تهران، تهران، ایران. رایانامه: Fereshtejahani65@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵	کشف آمریکا یا به تعبیر ایرانیان عصر قاجاریه، «یئگی دنیا» یکی از رخداد‌های بسیار مهم در تاریخ جهان به‌شمار می‌رود؛ که بسیاری از کشورهای دنیا را تحت تأثیر خود قرار داد. ایران از جمله کشورهایی بود که در دوره قاجار به اهمیت این کشور پی برد. مقاله حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، و با تکیه بر مطبوعات و اسناد منتشر نشده درصدد پاسخ به این سوال‌هاست: پدیده مهاجرت گسترده مردم سایر نقاط جهان به آمریکا بعد از کشف آن توسط کریستف کلمب چگونه در ایران بازتاب یافت؟ دلایل این مهاجرت‌ها چه بود و این آگاهی‌ها چه پیامدهای برای ایرانیان به دنبال داشت؟ یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که به دنبال کشف قاره آمریکا ده‌ها هزار مهاجر از سراسر جهان به دلیل سیاست‌های موثر دولت آمریکا و عوامل جاذبه‌ای همچون وجود زمین حاصل‌خیز، کشف معادن طلا، آزادی و دموکراسی به این کشور مهاجرت کردند و منبع تحولی عظیم شدند. این تحولات و دگرگونی‌های سریع در آمریکا به شدت مورد توجه روشنفکران، جراید و دیپلمات‌های ایرانی قرار گرفت به طوری که آنها با بازتاب این مطالب آحاد جامعه را از منافع مهاجرت به آمریکا و به طور کلی با چند و چون مهاجرت به این کشور آشنا کردند. سرانجام این اقدام منجر به این شد که بعد از مشروطه تعداد بسیاری زیادی از ایرانیان برای یافتن شغل و کسب علم آمریکا را بر دیگر کشورهای غربی ترجیح دهند.	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶		
واژه‌های کلیدی: مهاجرت، آمریکا، دوره قاجار، مطبوعات، دیپلمات‌ها، محصلان ایرانی.		
استناد به این مقاله: جهانی، فرشته (۱۴۰۱). پدیده مهاجرت به آمریکا از نگاه ایرانیان دوره قاجاریه و پیامدهای آن. فصلنامه پژوهش‌های علوم تاریخی، ۱۴(۳): ۱۱۶-۱۳۶.		
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران		

مقدمه

آمریکا تا قبل از اکتشافات جغرافیایی عصر جدید، و بر پایه اندیشه جغرافیایی کهن (جهان هفت اقلیم رومی) نه تنها برای ایرانیان، بلکه برای جهانیان نیز سرزمینی ناشناخته قلمداد می‌شد. به دنبال اکتشافات جغرافیایی عصر جدید و تقسیم قاره‌ای جهان، بسیاری از کشورها از وجود دنیای جدید با منابع و ثروت عظیم آگاه شدند و به تدریج به این کشور مهاجرت کردند اما در ایران علی‌رغم اینکه قاره آمریکا (۱۴۹۲م) ده سال قبل از تشکیل دولت صفویه (۹۰۷ق/ ۱۵۰۲ م) توسط کریستف کلمب کشف شده بود به جز اشاره‌هایی کوتاه اطلاع درستی از این سرزمین نداشتند، تنها گذشت زمان و افزایش ارتباطات بود که تصور ایرانیان درخصوص آمریکا (در شکل یک قاره، کشور و یک فرهنگ و تمدن) را متحول ساخت. این تحول از اوایل دوره قاجاریه آغاز شد. در این دوره بود که به تدریج سوال از ماهیت تشکیل و پیدایی این کشور و رشد و توسعه حیرت‌انگیز آن شکل گرفت. یکی از پرسش‌های که ذهن بسیاری از مصلحان ایرانی را به خود مشغول داشت مهاجرت گسترده مردم کشورهای مختلف به آمریکا و دلایل آن بود.

در این راستا اگرچه نخستین مواجهه ایرانیان دوره قاجاریه با آمریکا از سفرنامه‌نویسان ایرانی ساکن هندوستان و کتب جغرافیایی ترجمه شده به دست می‌آید اما این اطلاعات پراکنده، اندک و بیشتر در حوزه جغرافیای این سرزمین است. با ورود میسیونرهای آمریکایی به ایران شناخت ایرانیان از آمریکا دقیق‌تر شد اما از دوره ناصری بود که شکل و محتوای این شناخت‌ها دچار دگرگونی بنیادی شد و با انتشار نشریاتی همچون وقایع اتفاقیه و به دنبال آن دولت علیه ایران و... اطلاعات در خصوص اهمیت این کشور افزایش یافت. علاوه بر اینها با افتتاح روابط سیاسی میان ایران و آمریکا حجم جدید و عظیمی از اطلاعات در خصوص دلایل مهاجرت کشورهای مختلف به آمریکا وارد ایران شد.

بررسی سابقه پژوهش نشان می‌دهد که در ارتباط با پدیده مهاجرت به آمریکا و دلایل روی آوردن ایرانیان دوره قاجاریه به این کشور، منابع اطلاعاتی بسیار اندک و پراکنده است. از جمله این منابع می‌توان به کتاب *بررسی مناسبات ایران و آمریکا* نوشته «علی موجانی»؛ مقاله‌ای با عنوان «*بازتاب نظام آموزشی آمریکا در اندیشه ایرانیان دوره قاجاریه و نتایج آن*» به قلم «داریوش رحمانیان و فرشته جهانی» اشاره داشت که به صورت پراکنده و مختصر به این موضوع پرداخته‌اند.

نگارنده در پژوهش پیش‌رو به دنبال پاسخی برای این پرسش‌هاست که پدیده مهاجرت به آمریکا چگونه در نگاه ایرانیان انعکاس یافت؟ مهم‌ترین دلایل مهاجرت به آمریکا چه بود؟ و بازتاب این اطلاعات چه پیامدهایی برای ایران به همراه داشت؟ با تحقیق و تفحص مفصل در مطبوعات و اسناد گوناگون این فرضیه مطرح شد که مطبوعات دوره قاجاریه به ویژه روزنامه وقایع اتفاقیه در ابتدا نقش

بی‌بدیلی در شناخت و آگاهی ایرانیان از پدیده مهاجرت سایر کشورها به آمریکا ایفا کردند سپس نمایندگان سیاسی ایران در واشنگتن ضمن تکمیل این اطلاعات زمینه مهاجرت ایرانیان به آمریکا را فراهم آوردند. به طوری که بعد از مشروطه هزاران ایرانی به آمریکا مهاجرت کردند.

۱. پدیده مهاجرت به آمریکا

در خصوص مهاجرت کشورهای مختلف به آمریکا، دو پدیده وجود دارد؛ یکی از کشف قاره آمریکا توسط کریستف کلمب در ۱۴۹۲م تا قبل از استقلال آمریکا که مهاجرت‌ها مختصر و اکثراً اروپایی و به‌ویژه انگلیسی بودند و دیگری مهاجرت اصلی است که بعد از تاسیس دولت آمریکا و استقلال این کشور در ۱۷۷۶م صورت می‌گیرد.

پس از کشف آمریکا توسط کلمب این کشور توسط مهاجرانی که از طرف قدرت‌های اروپایی برای تصرف مناطقی از آن کشور آمده بودند، آباد شد. روزنامه ثریا، آمریکای تازه کشف شده را جولانگاه وسیعی برای تاخت و تاز اروپاییان می‌داند و می‌نویسد: «بعد از کشف آمریکا، اروپاییان در نعمتی بزرگ افتادند و اسباب هرگونه ترقی و پیشرفتی برایشان فراهم شد.» (ثریا، ۱۳۱۶ق، س اول، ش ۲۷: ۱۵، ۱۴).

این موج مهاجران تا زمان استقلال آمریکا از انگلیس در روندی تدریجی در حال رشد بود. در آن زمان مهاجرت به آمریکا بیشتر از کشورهای صورت می‌گرفت که به لحاظ سیاسی و نظامی جای پای در آمریکا داشتند. بهترین نمونه این کشورها پرتغال و انگلستان بود. براساس نوشته اعتمادالسلطنه به دنبال کشف آمریکا پادشاهان اروپا به ویژه پرتغالی‌ها که حاضر به حمایت از کلمب نشده بودند به محض اطلاع از کشف دنیای جدید اقدام به تصرف بخش‌هایی از خاک آن کردند. (اعتمادالسلطنه، ۱۲۸۸ق: ۷۳، ۷۴) مسئله به اینجا ختم نشد و دیگر پادشاهان اروپا نیز درصدد گرفتن سهم‌هایی برای خود برآمدند. (کرمانشاهی بهبهانی، ۱۳۷۵، ج ۲: ۴۳۱-۴۲۸) انگلیسی‌ها در سال ۹۰۴ق/ ۱۴۹۹م در زمان سلطنت «هنری هفتم» با چندین کشتی به شمال ینگ‌دینیا حمله کردند، بعد از این حملات مهاجران زیادی به ویژه از سال ۱۰۱۶ق/ ۱۶۰۷م از این کشور به آمریکا رفتند. (کرنلیوس فندیک، ۱۲۳۱ق: ۲۰۵، ۲۰۴) رضا قلی‌میرزا در رابطه با علت مهاجرت انگلیسی‌ها بعد از کشف آمریکا خاطرنشان می‌سازد: «انگلیسی‌ها در سطح چهارپایان و حیوانات بودند و هیچ صنعتی نداشتند... اگر پادشاهی در میانه ایشان ظهور می‌کرد پس از چندی به دست مردم کشته می‌شد.» (نایب‌الایاله، ۱۳۴۳: ۵۲۴، ۵۲۵) رضا قلی‌میرزا ظلم و تعدی زیاد در انگلیس را از دیگر دلایل روی آوردن مردم انگلیس به ینگ‌دینیا می‌داند اما برخلاف نظر وی و طبق روایتی دیگر در میان مهاجرینی که به خاک آمریکا قدم می‌گذاشتند انگلیسی‌ها به لحاظ عقل، ادراک، شعور و سیاست

مدن سرآمد بودند. (علمی، ۱۲۹۴ق، ش ۱۲: ۲۰۳) در این زمان حکومت انگلیس فرصت را برای نفوذ و اعمال سلطه بر آن سرزمین مهیا دید اما دامنه ظلم و تعدی آنها مایه نارضایتی شد و کار به جایی رسید که آزادی خواهان آمریکا تصمیم به اعلام حکومت جمهوری گرفتند. (کرنیلیوس فندیک، ۱۲۳۱ق: ۲۰۵، ۲۰۴) بدین ترتیب تسلط انگلیس بر آمریکا ناپایدار شد و به دنبال مستقل شدن آمریکایی‌ها بزودی دروازه‌های آمریکا به روی مهاجران تمام کشورها گشوده و روندی شروع شد که می‌توان از آن تحت عنوان موج دوم مهاجرت نام برد که در بُعدی بسیار وسیع پیش می‌رفت. نتیجه فوری این تحول خیره کننده بود! روزنامه‌های این دوران به خوبی متوجه این تحول و دگرگونی سریع بودند؛ برای نمونه وقایع اتفاقیه معتقد است که آمریکا از زمان کشف تا سال ۱۲۷۵ق آنچنان سریع ترقی کرده است که حتی نمی‌توان گفت و نوشت. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۵ق، ش ۴۱۴: ۲۷۹۵) در این مطلب نکته مهمی وجود دارد و آن پدیده مهاجرت ملل مختلف به آمریکا است. مردم کشورهایی که به گفته روزنامه اطلاع: « طی مدت کوتاه اقامت در آنجا طوری این مملکت وسیع را آباد کرده‌اند که ترقیات آن از ترقیات چندین هزار ساله اروپا و سایر اقالیم کره زمین بالمضاعف بیشتر است. » (اطلاع، ۱۳۰۶ق، ش ۲۳۲: ۲) بنابراین منشاء تحولات سریع جامعه آمریکا به‌ویژه پس از استقلال آن کشور را بایستی در پدیده مهاجرت جستجو کرد. با این وصف پدیده مهاجرت و دلایل آن به آمریکا که علت و ریشه اصلی تبدیل این کشور به کشوری وسیع و قدرتمند شد را بایستی به تفصیل مورد توجه قرار داد.

۲. دلایل مهاجرت کشورهای مختلف به آمریکا از نگاه مطبوعات

طبیعتاً روی هم رفته اغلب مهاجرینی که به خاک آمریکا می‌رفتند به نوعی در جستجوی کسب و کار و موقعیت بهتر به این امر اقدام می‌کردند. نشریات این دوره به بررسی دلایل و انگیزه‌های مهاجرین از مهاجرت به آمریکا می‌پرداختند که باتوجه به آنها می‌توان یک انفکاک و تقسیم‌بندی از دلایل و انگیزه‌های مهاجرت به آن کشور ارائه داد.

۲-۱. درخواست آمریکا برای پذیرش مهاجر

در قرن نوزدهم در نتیجه افزایش جمعیت کشورهای مختلف، گسترش پدیده شهرنشینی و مهاجرت روستائیان به شهرها و رشد بیکاری بحرانی عظیم به‌وجود آمده بود و دغدغه اصلی همگان یافتن شغل مناسب بود. برای نمونه چینی‌هایی که از صدها سال قبل میان خود و بیگانگان دیوار کشیده بودند در قرن نوزدهم در نتیجه فقر و بیکاری از کشورشان خارج شدند و به امید یافتن کار و کسب هر ساله در موج‌هایی چندین هزار نفری خود را به آمریکا می‌رساندند. آنان ارزانتر کار می‌کردند و کمتر

اجرت می گرفتند. (ایران، ۱۲۹۵ق، ش ۳۴۲: ۱۳۷۱؛ تربیت، ۱۳۱۷ق، ش ۱۵۵: ۶۱۷۶۱۸) نکته جالب آنکه در آمریکا نه تنها با تازه واردین و اقامت دائم آنها در خاک آن کشور مخالفتی وجود نداشت بلکه با دیده بدگمانی به افرادی نگاه می شد که حاضر به اقامت دائم و اخذ تابعیت آمریکایی نبودند. برای نمونه روزنامه وقایع اتفاقیه در سال ۱۲۶۸ق در رابطه با چینی هایی که به آمریکا و به ویژه کالیفرنیا رفته بودند به واسطه اینکه گهگاه به چین بازمی گشتند مورد سوءظن بودند تا جایی که مقامات آن ولایت درصدد اخراج آنان برآمدند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۸۸: ۵۲۸) به نظر می رسد یکی از دلایل اهمیتی که به چینی ها و بعضی ملل آسیایی می دادند به خاطر شغل و فعالیت های آنان بود که افرادی دیگر از عهده آن بر نمی آمدند برای نمونه اگرچه هر ساله صدها هزار اروپایی به آمریکا می رفتند اما آنها نمی توانستند مشکل نیروی کار مورد نیاز در بخش کشاورزی و زراعت را حل کنند چون در این کارها سر رشته نداشتند؛ از این رو زارعین آمریکا تصمیم گرفتند که کسانی را به هند و چین بفرستند تا بتواند عمله و کارگر مورد نیاز بخش زراعت را از این کشورها با خود به آمریکا بیاورد. این ضرورت به ویژه پس از آن بیشتر نمایان گشت که خرید غلام و برده ممنوع شده بود زیرا دولت آمریکا قبلاً بیشتر کارهای زارعی را به واسطه پنج میلیون غلامی که وارد کرده بودند، انجام می دادند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۵ق، ش ۴۱۹: ۲۸۲۸) بنابراین می توان گفت مهاجرت آسیایی ها و به ویژه هندی ها و چینی ها لااقل در دوره های زمانی نتیجه خواست خود آمریکایی ها بود. از صورت حساسی که اداره امور هندوها در دولت اتازونی منتشر کرده بود، روشن می شود که تنها در سال ۱۸۷۷م/ ۱۲۹۴ق، ۲۷۸ هزار نفر هندی که در دامداری فعال بودند به اتازونی مهاجرت کردند. (ایران، ۱۲۹۶ق، ش ۳۸۲: ۱۵۲۷) بنابراین علاوه بر زراعت، به وجود آنها در دامداری و تولید فراورده های دامی مورد نیاز نیز احساس نیاز می شده است.

علاوه بر هندوها و چینی ها کم کم مهاجرت دیگر اقوام آسیایی به آن کشور نیز رشد کرده بود. برای نمونه تنها در سال ۱۸۸۸م/ ۱۳۰۵ق از ممالک محروسه عثمانی ۹۷۹ نفر به آمریکا رفته بودند. (اختر، ۱۳۰۶ق، س ۱۵، ش ۲۲: ۴۵۵۹) بنابراین از نگاه مطبوعات دوره قاجاریه یکی از دلایل مهاجرت سایر کشورها به آمریکا نتیجه خواست خود آمریکایی ها بوده است زیرا آمریکا با مشکل نیروی کار مورد نیاز در بخش کشاورزی و زراعت مواجه بود.

۲-۲. مهاجران در جستجوی زمین

یکی دیگر از دلایل مهاجرت مردم برخی از کشورها به آمریکا کمبود زمین بود. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۴ق: ۲۶۲۱) در واقع بخشی از چین مهاجرینی که به آمریکا می رفتند با انگیزه هایی همچون به دست آوردن زمین و ملک به آنجا روی می آوردند تا بدین طریق جاهای ناآباد آنجا را آباد کنند؛

برای نمونه از شهر «بريمن نمسه» (اتریش) تنها در یک روز ۶ هزار نفر عازم ینگ‌دینا شده بودند که جای تعجب نداشت چون خاک ینگ‌دینا حاصلخیز و زندگی در آنجا مطبوع بود و در این کشور، گاو، گوسفند، خانه‌ها، انبارها و سایر مایحتاج زارعین را برایشان فراهم می‌کردند و در بدو ورود مهاجرین که به آنان زمین و غیره می‌فروختند، تنها مقداری از پول را نقد و بقیه را نسیه می‌گرفتند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۷۳: ۴۲۹) همچنین آمریکا با دارا بودن سطح زیر کشت مثال‌زدنی نسبت به دیگر کشورها جایگاهی ممتاز در زراعت و کشاورزی جهانی داشت. بنابراین باید کمیت و وسعت این زمین‌ها را همچون امتیازی برای آن کشور در نظر گرفت. (تربیت، ۱۳۱۶ق، ش ۱۳۳: ۵۳۲، ۵۳۱) طبیعتاً با دارا بودن چنین مزایایی مهاجران ترغیب به رفتن به این کشور می‌شدند. روزنامه مجلس حتی ادعا کرده است که «روزی نیست که چند تن از اهالی سوریه و شامات برای کشاورزی و زراعت وارد آمریکا نشوند و به حدی اعراب آسیای صغیر در آن نقاط زیاد شدند که چندین روزنامه یومیه به زبان عربی طبع و نشر می‌کردند.» (مجلس، ۱۳۲۶ق، ش ۸۱: ۳، ۲) بنابراین اطمینان مهاجرین به اینکه در بدو ورود به آمریکا از تسهیلات و حمایت‌های مردم آن سامان بهره‌مند می‌شوند نیز عزم آنان برای مهاجرت به آن سرزمین جزم می‌کرد.

۲-۳. کشف معادن طلا در آمریکا

کشف طلا در آمریکا و بازتاب جهانی آن یکی دیگر از دلایل مهاجرت مردم به این کشور بود برای نمونه کشف طلا در کالیفرنیا و سانفرانسیسکو مردم را از بسیاری از نقاط دنیا روانه آمریکا کرد، به طوری که جمعیت شهر سانفرانسیسکو که در ابتدا تنها ۲۰۰ نفر بود در نتیجه کشف طلا به ۲۰۰ هزار تن رسید. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۳ق، ش ۳۱۰: ۲۰۲۸) همچنین کشف طلا چهره‌ای متفاوت به زندگی در این شهر مهاجرپذیر بخشیده بود و این شهر به سرعت شکوفا و پررونق شد به طوری که یک بار که دچار آتش سوزی شد و کاملاً سوخت بلافاصله بازسازی شد و دوباره رونق خود را بازیافت. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۷ق، ش ۳۱: ۱۵۶) همچنین گفته می‌شود که وجود معادن طلا در این شهر و روی آوردن مردم به این منطقه باعث شده است که مردم این شهر متفاوت از همه جا به نظر برسند. آن‌چنان که معین‌السلطنه در مورد آنها می‌گوید اهالی اینجا مردمانی پخته و کارآزموده هستند و هیچ نسبتی به اهالی دیگر مناطق آمریکا ندارند و خود بزرگ بینی زیادی دارند که احتمالاً به خاطر مکنت و ثروت زیادشان باشد. (معین‌السلطنه، ۱۳۶۳: ۴۴۳، ۴۴۲) البته کشف طلا در دیگر نقاط آمریکا مانند کالیفرنیا هم صورت گرفت و به سراسر دنیا فروخته شد (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۵۸: ۳۱۷) بنابراین مردمان زیادی از گوشه و کنار جهان به کالیفرنیا مهاجرت کردند. شایع بود که هر کس روزانه می‌توانست از ده تا بیست مثقال طلا به‌دست آورد. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۷، ش ۱: ۵) بدین ترتیب

با کشف طلا، تجارت در این مناطق رونق پیدا کرد و باعث شد تا ساکنان آنجا سود سرشاری به دست آورند. با توجه به مطالب گفته شده و بررسی‌های انجام شده باید گفت که روزنامه وقایع اتفاقیه بیش از دیگر نشریات این دوره در تحلیل‌ها و گزارش‌های خود به پدیده مهاجرت سایر کشورها به آمریکا می‌پردازد.

۲-۴. فقر و افزایش جمعیت در کشورهای اروپایی

یکی دیگر از دلایل مهم مهاجرت بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای اروپایی به آمریکا افزایش جمعیت آن کشورها، گرانی و فقر بود. برای نمونه به دلیل فقر تنها از ممالک انگلیس، آلمان و روسیه طی مدت ۱۲ سال؛ سه میلیون و ۴۰۰ هزار نفر به آمریکا رفتند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۳ق، ش ۱۹۴: ۱۸۹۹) در واقع بالا بودن جمعیت اروپا نسبت به دیگر مناطق جهان چاره‌ای جز مهاجرت برای آنها باقی نگذاشته بود. مهاجرت‌ها گاه اختلالاتی عظیم بر جای می‌گذاشت. برای نمونه زارعین انگلیسی به‌ویژه ایرلندی‌ها به اندازه‌ای کشور خود را به قصد آمریکا ترک کرده بودند که در اکثر بلوکات ولایت انگلیس و ایرلند به رغم مزد بالایی که پرداخت می‌شد، نیروی کار مورد نیاز برای شخم زدن زمین و کاشتن بذر وجود نداشت. این مهاجران که بیشتر در جستجوی طلا کشور خود را ترک می‌کردند بعد از مدتی سایر خانواده و اقوام خود را تشویق می‌نمودند که به آنجا مهاجرت کنند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۹ق، ش ۱۲۰: ۷۳۵) حتی بخشی از ایرلندی‌های مهاجر در ارتش آمریکا مشغول به کار شده بودند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۵ق، ج ۴، ش ۴۱۲: ۲۷۸۳) در ۱۲۶۸ق تنها طی ۱۵ روز (از ۹ تا ۲۴ جمادالاول ۱۲۶۸ق) ۱۰ هزار نفر از یکی از شهرهای انگلستان خود را به آمریکا رساندند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۷۳: ۴۲۷) در ۱۲۷۵ق / ۱۸۵۸م حدود ۳۵۰ هزار نفر از مردم اروپا به آمریکا مهاجرت کردند که نیمی از این میزان از انگلیس و ایرلند بودند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۵، ش ۴۱۴: ۲۷۹۵) این روند ادامه داشت و در سال ۱۲۹۹ق / ۱۸۸۲م یک و نیم میلیون اروپایی عازم آمریکا شدند. (اختر، ۱۲۹۹ق، س ۸، ش ۲۵: ۲۵۷۲)

در رابطه با انگلستان باید به دو نکته دیگر نیز اشاره کرد و آن اینکه گرانی نیز از دلایل مهاجرت بود؛ روزنامه‌های لندن در این رابطه نوشته بودند که به خاطر گرانی در لندن بسیاری از افراد برای تسهیل امور معیشت و ارزانی به ینگ‌دینا مهاجرت کرده‌اند. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۷۵ق، ش ۴۰۷: ۲۷۵۴) نکته دوم اینکه دولت انگلستان برای رهایی از مخاطرات افراد خاطی و خلافتکار و جلوگیری از خرابکاری‌های آنان که بیکار و تنگدست هم بودند صلاح کار را در آن دانسته بود که آنها را با هزینه خود سوار بر کشتی کرده، روانه آمریکا کنند. علاوه بر انگلستان، فرانسه نیز از این قاعده پیروی می‌کرد. (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۶۳: ۳۴۷) مهاجرت از انگلیس و ایرلند به آمریکا همچنان ادامه

داشت و جالب آنکه این مهاجران چنان از رسیدن به آمریکا به وجد و هیجان می‌آمدند که به‌قول «حسینقلی‌خان صدرالسلطنه» حتی قبل از رسیدن به خاک آمریکا خود را آمریکایی می‌دانستند. (استادوخ، ۱۳۰۶ق، ک ۲۰، پ ۳: ۴۰۱) همان‌گونه که مشاهده شد روزنامه وقایع اتفاقیه طی سال‌های ۱۲۶۷ق تا ۱۲۷۵ق پدیده مهاجرت از کشورهای مختلف به آمریکا را به خوبی دنبال کرده و آن را با جزئیات دقیقی بازتاب داده است.

۲-۵. برابری در عدالت و آزادی

یکی دیگر از مزایای ویژه برای ترغیب مهاجران به آمریکا مساله آزادی و دموکراسی در این کشور بود. دیدگاه «اسحاق مفخم‌الدوله» وزیر مختار ایران در آمریکا در این خصوص قابل تامل است. وی ضمن تأثیر قطعی مهاجرت بر آبادانی در آمریکا، به علت‌یابی پدیده مهاجرت پرداخته و علت مهاجرت به آمریکا را پایین بودن مالیات، دستمزد بالا، شکوفایی تجارت و برابری در عدالت و آزادی دانسته است. (استادوخ، ۱۳۲۱ق، ک ۱۱، پ ۵: ۱۲۵) در خصوص آزادی و تأثیر آن در ورود مهاجران به این کشور باید گفت: از آنجایی که آزادی رایج در آمریکا برای ایرانیان امری بدیع و غیرقابل تصور بود نخستین نمایندگان سیاسی ایران در واشنگتن در مورد آزادی و اجرای قوانین در آمریکا گزارش‌های متعددی را ارسال می‌کردند. برای نمونه حسینقلی‌خان صدرالسلطنه می‌نویسد: «تمام مردم ینگی دنیا فردا فرد سلطان قادر مستقل هستند. مملکتی که ۵۰۰کرور نفس محترم سلطنتی دارد ببینید به چه اطمینان و آسایشی راه می‌روند و کار می‌کنند و به چه اندازه این خلق محترم و بامکت هستند.» (استادوخ، ۱۳۰۶ق، ک ۲۰، پ ۳: ۱۶، ۱۳) وی در جایی دیگر می‌نویسد: «مردم اینجا شخصاً اگرچه مختلف الصوره هستند اما در معنا یکی می‌باشند... و طولی نخواهد کشید که نتایج مدارس، بیمارستان‌ها و تبلیغات و موعظه مامورین روحانی آن کشور تمام مردم را بیدار، هوشیار و مشتاق آزادی خواهد ساخت...» (ساکما، ۲۹۵/۷۹۹۵: ۷۸) در این دوره بسیاری از روشنفکران بر این باور بودند که آزادی در آمریکا بسیار بهتر و متداول‌تر از کشورها اروپایی است. (نایب الایاله، ۱۳۴۳: ۵۷۴، ۵۷۳؛ بهار، ۱۳۳۹ق، س ۲، ش ۴-۲: ۲۴۱) بدین ترتیب آنها یکی از دلایل سعادت و روی آوردن دیگر کشورها به آمریکا را بها دادن به آزادی و دموکراسی می‌دانستند.

۲-۶. فراهم آوردن امکانات زندگی برای مهاجران

حکومت آمریکا خدمات بسیاری در اختیار مهاجران قرار می‌داد برای نمونه حدود صد هزار نفر از مردم شهرهای مختلف آمریکا به شهر نیویورک مهاجرت کردند و حکومت برای اسکان این ۱۰۰ هزار نفر به املاکی‌های این شهر دستور داد که امکانات استراحت آنها را فراهم کرده و بر کرایه

خانه‌ها اضافه نکنند. در این رابطه روزنامه حکمت با طعنه‌ای گزنده می‌نویسد: «ای خاک بر سر حکومت آمریکا باد. این هم حکومت شد؟ خوب است بیاید مهربانی را از ما یاد بگیرید که قریب به یک کرور از ما در هند و سند و روم و روس پاشیده و هر ساله هم از ۳۰ تا ۵۰ هزار نفر برای فعله و عمه‌گری روی به خاک همسایه‌ها گذاشته و در آخر هم آنها را به دم تیغ تیز داده....» (حکمت، ۱۳۲۴ق، ش ۸۶۸: ۶) اینها تنها نمونه‌هایی مختصر از موارد فراوانیست که مطبوعات از رفاه و ثروت در آمریکا منعکس کرده‌اند.

۲-۷. توجه به سواد آموزی مهاجران

یکی دیگر از مهم‌ترین خدمات آمریکایی‌ها به مهاجران؛ بحث علم و دانش بود زیرا بنا به نوشته نشریات این دوره علی‌رغم ورود هزاران مهاجر به آمریکا نه تنها شمار بی‌سوادان این کشور افزایش پیدا نمی‌کرد بلکه این مهاجرین نیز فوراً تحت آموزش قرار می‌گرفتند به نحوی که اکثریت مردم این کشور باسواد می‌باشند. (چهره نما، ۱۳۳۱ق، س ۱۰، ش ۹: ۴، ۳) برای نمونه در حالی که در سال ۱۸۷۰م/۱۲۸۷ق جمعیت آمریکا ۳۸ میلیون و ۵۵۸ هزار و ۳۷۱ نفر بود در ۱۹۰۴م/۱۳۲۲ق به ۸۱ میلیون و ۲۴۱ هزار و ۲۴۶ نفر افزایش یافت. همزمان با این پیشرفت چشمگیر جمعیت آمریکا، نه تنها در روند آموزش اختلال ایجاد نشد بلکه تعداد دانش آموزان ۲ برابر و حتی بیشتر هم شد، برای نمونه در حالی که در سال ۱۸۷۰م تعداد کودکان و جوانان از پنج تا ۱۸ ساله، ۱۲ میلیون نفر بود، در سال ۱۹۰۴م این تعداد به ۲۳ میلیون افزایش یافت. (مجلس، ۱۳۲۹ق، ش ۱۴۶: ۱)^۱

۳. پیامدهای مهاجرت به آمریکا

۳-۱. افزایش جمعیت و ورود نیروی انسانی ماهر

بدون شک یکی از نخستین پیامدهای مهاجرت به آمریکا، افزایش جمعیت بود. روزنامه وقایع اتفاقیه در خصوص تعداد جمعیت آمریکا بعد از جدا شدن از انگلیس و آبادی شهرهای این کشور می‌نویسد: «در آغاز استقلال آمریکا جمعیت این مملکت بیشتر از ۶ کرور (۳ میلیون) نفر نبود. جمعیت آنها کم و مملکت‌شان وسیع و ناآباد بود اما به تدریج با رشد جمعیت بسیاری جاهای آنجا که قبلاً نزدیک جنگل و ناآباد بود به شهرهای بزرگ تبدیل شد.» (وقایع اتفاقیه، ۱۲۶۸ق، ش ۴: ۳۵۸) همچنین براساس تاریخ جهان‌نما و جغرافی در سال ۱۲۶۷ق آمریکا دارای ۲۴ ایالت بود. این در حالی بود که

۱. برای اطلاع بیشتر در خصوص نظام آموزشی آمریکا از نگاه ایرانیان دوره قاجاریه ر.ک بازتاب نظام آموزشی آمریکا در اندیشه ایرانیان دوره قاجاریه و نتایج آن، داریوش رحمانیان، فرشته جهانی، جستارهای تاریخی، پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال یازدهم، شماره اول، ۱۳۹۹، ۷۹-۹۹.

حدود ۳۰ سال بعد در ۱۲۹۸ق این میزان به ۳۸ ایالت افزایش یافت. (عبدالغفار، ۱۲۹۸ق: ۲۵۹، ۲۶۰) یعنی تقریباً هر دو سال یکبار یک ایالت به جمع ایالات آمریکا افزوده شده است! این رشد جمعیت در سال‌های نخست قرن بیستم سبب شد ولایت آمریکا به ۴۵ و به تعبیری به ۵۰ ولایت برسد. (تربیت، ۱۳۲۳ق، ش ۳۶۳: ۱۸۱۳، ۱۸۱۴) بر این اساس طولی نکشید که جغرافیای انسانی آمریکا به سرعتی شگفت‌انگیز متحول شد.

نشریات این دوره روند رشد جمعیت آمریکا را همه ساله به صورت دقیق انعکاس می‌دادند برای نمونه روزنامه مظفری می‌نویسد: در نتیجه مهاجرت‌ها جمعیت این کشور از ۳۸ میلیون نفر در سال ۱۸۷۰م / ۱۲۸۷ق، طی یک دوره ۳۰ ساله به ۷۶ میلیون نفر در سال ۱۹۰۰م / ۱۳۱۸ق رسید یعنی دقیقاً دو برابر شد. این روند ادامه یافت یعنی از سال ۱۹۰۰ - ۱۹۰۲ / ۱۳۱۸ق - ۱۳۲۱ق به ازای هر یک سال، یک میلیون نفر به جمعیت آمریکا افزوده شد و به ۸۷ میلیون نفر رسید. (مظفری، ۱۳۲۱ق، ش ۴۸: ۷۵۹) در این میان ذکر یک نکته ضروریست و آن اینکه به موازات توجه به افزایش و رشد آمارهای جمعیتی باید مشخصه‌های دیگری را نیز متصور بود. برای نمونه در نتیجه اختلاط‌های جمعیتی از یک طرف و پتانسیل بالای اشتغال‌زایی و اقتصادی، ترکیب و ساخت پیچیده‌ای بر شهرهای آمریکا حاکم شده بود. برای نمونه طبق سرشماری جمعیتی سال ۱۸۷۰م / ۱۲۸۷ق جمعیت نیویورک در این سال ۴ میلیون و ۳۰۰ هزار نفر بود که ۱۵۰ هزار نفر از آنها موقعیت‌های شغلی مهمی داشتند. یک میلیون و ۴۳۵ هزار و ۹۸ نفر از روسای مملکت آمریکا از این شهر بودند. حدود ۱۹۵ هزار و ۶۸۳ نفر اصالتاً آلمانی، ۲۶۳ هزار و ۶۵۸ نفر از آنان ایرلندی، ۵۰۰ هزار و ۵۹ هزار انگلیسی ايسلندی بودند. همچنین ۴۰۰ هزار نفر از نیویورکی‌ها زارع و ۴۰۰ هزار نفر از دیگر پیشه‌ها بودند. ۱۲۵ هزار نفر تاجر و ۱۵۰ هزار نفر معدن‌کار و ۲ هزار نفر معلم بودند. ۲ هزار تن از کارکنان چاپخانه‌های مختلف، هفت هزار پزشک، ۶ هزار وکیل، و ۱۲۵ هزار نفر از زنان این شهر صنعت‌کار به ویژه خیاط بودند. (المنطبعة فی الفارس، ۱۲۹۸ق، ش ۱۸: ۷۵، ۷۶) در واقع گسترش شهرهای آمریکا در حالی بود که جمعیت‌هایی ناهمگون با شغل و موقعیت‌هایی متفاوت در کنار هم قرار داشتند و جامعه و هویت آمریکایی جدید را شکل می‌دادند و این سیر همچنان ادامه داشت و از حرکت باز نمی‌ایستاد.

به موجب گزارشی از سفیر ایران در واشنگتن در ۱۳۲۵ق به وزارت خارجه در خصوص افزایش جمعیت در آمریکا، از شش سال قبل یعنی ۱۹۰۱م تا ۱۹۰۶م / ۱۳۲۱ تا ۱۳۲۵ق، هشت میلیون نفر به آمریکا اضافه شده است. در همین رابطه در ۱۹۰۰م / ۱۳۱۸ق نسبت جمعیت در هر میل مربع ۲۶ نفر بود اما در ۱۹۰۶م به ۲۸ نفر رسیده است. (استادوخ، ۱۳۲۵ق، ک ۹، پ ۴: ۶۲) در سال ۱۳۲۶ق / ۱۹۰۷م جمعیت مهاجرین آمریکا حدود ۱۵ میلیون نفر اعلام شد. (حکمت، ۱۳۲۶ق،

ش ۹۰۹: ۹) همچنین طبق گزارش سفیر ایران در واشنگتن، جمعیت آمریکا در سال ۱۳۲۹ق/ ۱۹۱۰م به بیش از ۱۰۰ میلیون نفر رسید. (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۲۰، پ ۱: ۵۰۷) و این تعداد در سال ۱۹۱۱م/۱۳۲۹ق به ۱۲۵ میلیون نفر افزایش یافت. (مجلس، ۱۳۲۹ق، ش ۱۲۴: ۱) همان گونه که مشاهده شد مطبوعات و سپس نمایندگان سیاسی ایران در واشنگتن مهم ترین نقش را در آگاهی ایرانیان از رشد جمعیت و دلایل مهاجرت به آمریکا داشتند.

۳-۲. احداث و گسترش شهرها

همان گونه که گفته شد در نتیجه پدیده مهاجرت که خود معلول امنیت، رفاه، آسایش و وجود مدیریت سیاسی کارا در آمریکا بود این سرزمین به کعبه مقصود مهاجرین تبدیل شد و در روندی مستمر و بی وقفه راهی آن سرزمین می شدند. (ناصری، ۱۳۱۶ق، س ۵، ش ۱۸: ۵) بالطبع با ورود مهاجر و روند افزایشی جمعیت، احداث شهرهای جدید و گسترش آنها در دستور کار قرار گرفت. برای نمونه شهر «اسکراتون» از توابع فیلادلفیا که در سال ۱۸۶۶م/۱۲۸۳ق نامی از آن نبود تنها طی ۲۳ سال به شهری با ۹۰ هزار نفر جمعیت تبدیل شد. (اختر، ۱۳۰۷ق، ش ۳۸: ۴۹۱۶) یا مثلاً شیکاگو که در سال ۱۸۳۸م/۱۲۵۴ق روستای کوچکی در نزدیکی رود میشیگان بود و جمعیت آن در بالاترین میزان به ۹ هزار نفر نمی رسید، چنان پیشرفت کرد که در سال های پایانی قرن نوزدهم به یک میلیون و نیم نفر رسید. (اختر، ۱۳۱۰ق، ش ۱۹، ش ۱۳: ۵۷۶۹)

برای درک بهتر این وضع باید نگاهی مقایسه ای به افزایش جمعیت برخی نقاط اروپا و آمریکا انداخت. طی دوره مذکور (۱۸۰۰-۱۹۰۰م) جمعیت در آمستردام پایتخت هلند و بروکسل پایتخت بلژیک و منچستر انگلستان و روم پایتخت ایتالیا دو برابر، در کوپنهاگ پایتخت دانمارک در مارمیل و لیون فرانسه و پترزبورگ و لندن جمعیت چهار برابر، در وین پایتخت اتریش، هامبورگ، مونیخ و دو شهر دیگر آلمان و برلین ۹ برابر و در شهر بالتیمور ۱۰ برابر شده بود حال آنکه جمعیت نیویورک ۲۵ برابر و شیکاگو ۲۴۵ برابر شده بود. (ناصری، ۱۳۱۶ق، س ۵، ش ۱۸: ۵) ذکر این نکته لازم است که با ورود این حجم از مهاجر ترکیب جمعیتی آمریکا دگرگون شد. لواسانی نوشته است که مردم شمال آمریکا به دلیل ازدواج و مراوده با اروپایی ها از همه لحاظ شبیه مردم آنجا هستند اما جنوب آمریکای شمالی به خاطر اختلاط با اهالی آفریقا غالباً سیاه رنگند. (لواسانی، بی تا: ۴۰)

۳-۳. مشکلات حاصل از ورود گسترده مهاجران به آمریکا

افزایش چشمگیر و حیرت انگیز جمعیت در آمریکا به ویژه در نخستین دهه های قرن بیستم اختلاف نظرهایی در این کشور پیش آورد. طبق آمارها ماهیانه ۱۲۵ هزار نفر مهاجر وارد آمریکا می شد و در

خود اروپا ۱۵ تا ۲۰ میلیون نفر منتظر فرصتی برای حرکت به آمریکا بودند. بسیاری از این مهاجرین چنانچه موفق به یافتن کار نمی‌شدند به بزهکاری روی می‌آوردند و این امر به تدریج زمینه‌های نارضایتی آمریکایی‌ها را فراهم آورده بود. برای نمونه ارفع‌الدوله به ایتالیایی‌های فراوانی اشاره می‌کند که به علت بیکاری و گرسنگی اقدام به دزدیدن بوقلمون، مرغ و گوسفند مردم می‌کردند. (ارفع الدوله، ۱۳۷۸: ۴۶۲) شاید در واکنش به چنین اوضاعی بود که دولت آمریکا ورود مهاجرین را منوط به آن کرد که از زمان ورود به آن کشور هزینه معیشت ۶ ماه خود را همراه داشته باشند. درست یا نادرست این ادعا هم مطرح شده که آمریکایی‌ها نگران بودند که مبدا نژاد نخستین نسل مهاجرین آمریکا که از ملت انگلیس و «ساکسون» بودند به مرور نابود شود و فرقه‌های مختلف جای آنها را بگیرند! (اطلاع، ۱۳۲۰ق، ش ۵۸۴: ۱، ۲)

«صدیق‌السلطنه» سفیر ایران در واشنگتن در خصوص مهاجرت گسترده اروپاییان و کشورهای دیگر به آمریکا گزارشی را به وزارت امور خارجه ایران می‌فرستد در این گزارش آمده است: «در نتیجه مشکلات حاصل از ورود بی‌رویه مهاجرین به آمریکا، تشکیلات کارگران آمریکا و وزارت کارگر از قوه مقننه (سنا و پارلمان) درخواست کردند که قانونی برای جلوگیری از ورود مهاجر به آمریکا برای مدت دو سال وضع کند. این در حالی بود که مزارع و معادن آن کشور نیازمند عده زیادی نیروی کار مهاجر بود...» (استادوخ، ۱۳۳۹ق، ک ۲۲، پ ۱: ۱۷۹-۱۷۶) با این حال نمایندگان و سناتورهای ایالت کالیفرنیا نیز در راستای مخالفت با ورود مهاجرین آسیایی به آمریکا وارد عمل شدند. (استادوخ، ۱۳۳۴ق، ک ۲۲، پ ۳: ۱۶/۱) جالب است که آنان در مخالفت مهاجرین ژاپنی و چینی دست به چنین اقدامی زده بودند. پیشینه نوع برخورد نادرست آمریکایی‌ها با ژاپنی‌ها، به دانشجویان و محصلان ژاپنی در سال ۱۹۰۶م/ ۱۳۲۴ق باز می‌گشت و این مسئله چنان جدی شد که روزولت رئیس جمهور وقت آمریکا در بیانیه‌ای به شدت این برخورد را محکوم کرد و بر لزوم محافظت و احترام ژاپنی‌ها تاکید کرد. (تربیت، ۱۳۲۵ق، ش ۴۳۲: ۲۳۷۰) علی‌رغم این مشکلات عزیمت مهاجرین به آمریکا سبب ورود نیروی انسانی ماهر و متخصص به این کشور و در نتیجه رونق و پیشرفت دوچندان آن شد.

۴. آگاهی از آمریکا زمینه‌ساز مهاجرت ایرانیان به این کشور

همان‌گونه که مشاهده شد مصلحان و ترقی‌خواهان این دوره دلایل و پیامدهای ورود مهاجرین به آمریکا را در گزارش‌ها خود بازتاب دادند. بدون شک این آگاهی‌ها و شناخت نقش مهمی در تشویق و ترغیب مقامات دولتی و بسیاری از خانواده‌ها برای مهاجرت به این کشور داشتند. بخش قابل توجهی از این ایرانیان را آشوریان و مسیحیان مناطق ارومیه و پیرامون آن تشکیل می‌دادند. سابقه

ورود آنان به آمریکا به سال ۱۲۵۷ق / ۱۸۴۱م باز می‌گشت. در این سال «ماریوخنا»، اسقف ارومیه، به دعوت «جاستین پرکینز» کشیش و مبلغ مذهبی پروتستان آمریکایی در ایران، به آن کشور رفت (Ishaya, 2006:6) بنابراین احتمالاً وی نخستین ایرانی بود که قدم به خاک آمریکا گذاشت.

همچنین اتباع ایرانی زیادی به دنبال اخذ تابعیت آن کشور بودند. کارگزاری ارومیه در ۱۳۲۲ق / ۱۹۰۴م در یادداشتی به وزارت خارجه در خصوص ترک تابعیت اتباع ایرانی پس از مسافرت به آمریکا و اثرات ناشی از این امر ابراز نگرانی کرده بود و نوشت: این افراد که از اهالی ارومیه و سلماس بودند برای تحصیل علم یا صنعت و تجارت به آمریکا می‌رفتند در آنجا پاسپورت آمریکایی گرفته و وقتی به آمریکا باز می‌گشتند خود را تبعه آن کشور می‌دانستند و براساس دستورالعمل سفارت آمریکا در تهران هر کس تذکره تابعیت آمریکا در دست داشت، تبعه آمریکا شناخته شده و مورد حمایت آن سفارت بود. (استادوخ، ۱۳۲۸ق، ک ۲۶، پ ۱: ۲) اما همان‌گونه که در بالا گفته شد به‌زودی تابعیت آمریکایی گرفتن شرقی‌ها و از جمله ایرانیان با دشواری‌هایی رو به رو شد. طبق طرحی پیشنهادی که سناتورهای مخالف ورود ژاپنی‌ها و چینی‌ها به آمریکا تنظیم کرده بودند مقرر بود آسیایی‌های واقع در عرض ۳۸ درجه حق ورود به آمریکا را نداشته باشند. بر این اساس چند مایل از صفحات شمال غرب ایران مشمول این محدودیت می‌شد اما علیقلی خان سفیر ایران در واشنگتن، مقامات وزارت خارجه آن کشور را متقاعد به تغییر ۳۸ درجه به ۳۸ درجه و ۳۰ دقیقه کرد. (استادوخ، ۱۳۳۴ق، ک ۲۲، پ ۳: ۱۶، ۱۹) علیقلی خان به بانیان طرح گفته بود: «ایرانی سوای چین و ژاپن است و از نژاد خالص آریین هستند و از بهترین مهاجرینی هستند که [می‌توانند] به آمریکا کمک کنند.» (استادوخ، ۱۳۳۴ق، ک ۲۲، پ ۳: ۱۶/۱) با توجه به این اظهار نظر می‌توان احتمال داد که انگیزه‌های نژادپرستانه هم در مواضع سناتورها و نمایندگان کالیفرنیا دخیل بوده است زیرا سفیر ایران برای اقناع آنان ناچار به استناد به نژاد آریایی ایرانیان شده است! بهر حال در نتیجه اقدامات دیپلماتیک علیقلی خان نبیل‌الدوله قانون مهاجرت تغییر یافت. (استادوخ، ۱۳۳۴ق، ک ۲۲، پ ۲: ۴۱)

گفته شده در سال ۱۳۲۴ق / ۱۹۰۶م حدود یک هزار آسوری ارومیه‌ای در آمریکا زندگی می‌کردند که به خاطر موقعیت‌های کاری بیشتر در شیکاگو بودند. (Ishaya, 2006:9) علیقلی خان نبیل‌الدوله گزارش می‌دهد که اغلب اینها از نصاراها و آذربایجان هستند که در کارخانجات و تجارتخانه‌ها مشغول کار می‌باشند. (استادوخ، ۱۳۲۸ق، ک ۲۰، پ ۱: ۳۸) دو سال بعد تعداد مهاجران ایرانی تنها در شیکاگو به یک هزار و ۴۰۰ نفر رسید که هر روز نیز بر تعداد آنها نیز افزود می‌شد. (استادوخ، ۱۳۳۰ق، ک ۲۱، پ ۳: ۱-۴) روی هم‌رفته گویا تا سال ۱۳۳۰ق سه هزار نفر ایرانی در بلاد مختلفه آمریکا پراکنده بودند. با توجه به گزارش‌های سفارت ایران در واشنگتن به نظر می‌رسد اغلب این افراد موفق به تحصیل علوم نمی‌شدند زنان اغلب به خدمتکاری می‌پرداختند و مردها به کار در

کارخانجات، بنائی، نجاری، کچ‌کاری و رنگ‌رزی مشغول می‌شدند. (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۲۰، پ ۱: ۳۵۸-۳۶۱) لازم به ذکر است که چون تعداد ایرانیان هر سال به طرز چشمگیری بالا می‌رفت سفارت ایران در واشنگتن تصمیم گرفت برای رسیدگی به مشکلات آنها فردی به نام مسیو سارکیس بابا را به سمت ویس قونسولگری دولت علیه و در واقع سرپرست آنها انتخاب کند. بنا به گفته علیقلی‌خان نبیل‌الدوله این فرد خدمات قابل توجهی به اتباع ایرانی انجام داد. (استادوخ، ۱۳۳۱ق، ک ۲۰، پ ۵: ۳، ۲) علیقلی‌خان یکی از دلایل مهاجرت ایرانیان به آمریکا را ظلم و تعدی حکومت قبل از پیروزی مشروطه عنوان می‌کند. (استادوخ، ۱۳۳۰ق، ک ۲۱، پ ۳: ۴-۱)

طبق گزارش‌هایی که از واشنگتن به ایران فرستاده می‌شد ایرانی‌های مقیم آمریکا در سال بیش از ۱۵۰ هزار دلار برای خانواده‌های خودشان به ایران می‌فرستادند. (استادوخ، ۱۳۳۶ق، ک ۲۱، پ ۳: ۳۴) به هر حال باید اذعان داشت که به دنبال اخبار متعدد در خصوص مهاجرت مردم از سایر نقاط جهان به آمریکا و توسعه و ترقی روزافزون این کشور؛ تعداد زیادی از مردم ایران به ویژه آسوریان و کلدانی‌ها هر ساله به آمریکا مهاجرت می‌کردند. در یکی از گزارش‌های سفارت ایران در لندن به وزارت خارجه آمده است که ۲۱ نفر کلدانی که با کشتی به نام Lusitania عازم آمریکا بودند غرق شده‌اند. (استادوخ، ۱۳۳۳ق، ک ۶۶ پ ۵۷: ۳) روند مهاجرت‌ها همان‌گونه که مشاهده گردید بعد از مشروطه رشد چشمگیری یافت. البته در این مهاجرت‌ها باید به نقش و تأثیر میسیون‌ها در ایران توجه کرد زیرا در نتیجه ده‌ها سال فعالیت میسیون آمریکا در ایران و به‌ویژه میان اقلیت‌های مسیحی شمال غرب کشور، موج مهاجرت ایرانیان به آمریکا آغاز شده بود. (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۲۰، پ ۱، ش ۳۵۸) به تدریج و به دنبال شناخت و آگاهی بیشتر از تحولات آمریکا انگیزه برای مهاجرت دوچندان شد.

برخی از نشریات هم ضمن بحث از ثروت و عظمت آمریکا مردم ایران را خطاب قرار می‌دادند: «ای اهل وطن آیا اصلاً آرزوی چنین ثروت و سرافرازی و نیکبختی و رفاه حال در این جهان دارید یا نه؟» (اطلاع، ۱۳۱۷ق، ش ۴۷۸: ۳، ۲)

علاوه بر مهاجرت آسوریان و ارامنه ایرانی به آمریکا بعد از مشروطه زمینه ورود محصلان ایرانی به آمریکا هم فراهم گردید تا بتوانند با فراگیری علوم در آمریکا به ایران خدمت کنند. در ابتدا عواملی چون بُعد مسافت و هزینه‌بردار بودن تحصیل در آمریکا باعث شده بود دولت و ملت ایران در عمل اعتنای زیادی به اعزام دانشجو به آمریکا نداشته باشد اما با ظهور و ایفای نقش دیپلمات برجسته‌ای چون علیقلی‌خان نبیل‌الدوله و گزارش‌های وی در خصوص اهمیت علمی و اخلاقی مدارس آمریکا از یک طرف و تلاش در زمینه تسهیل تحصیل جوانان ایرانی در آمریکا از طرف دیگر (استادوخ،

۱۳۲۹ق، ک ۲۰، پ ۱: ۱۶-۱۴) و همچنین تداوم این تلاش‌ها توسط حسین علایی باعث شد که به تدریج اعزام دانشجو توسط وزارتخانه‌های مختلف در روالی نظام‌مند به نحو فزاینده‌ای شایع شود. از جمله نخستین محصلین که به کمک علیقلی خان برای تحصیل علم طب، مالیه و زراعت اعزام آمریکا شدند. بتدریج وزارتخانه‌های مختلف حکومت قاجاریه متأثر از آراء و نقطه‌نظرات این دیپلمات‌ها از جمله اینکه اعزام دانشجو به اروپا بی‌نتیجه و بی‌حاصل است و صرفاً عقب‌ماندگی ایران را به دنبال خواهد آورد، به آمریکا متمایل شدند و طولی نکشید که شمار قابل توجهی از محصلان ایرانی به آمریکا اعزام شدند. (جهانی، طاهری‌مقدم، ۱۴۰۰: ۵۵-۲۷) در زمینه فراگیری دانش پزشکی علیقلی خان زمینه ورود چندین محصل ایرانی از جمله «میرزا فریدون خان» پسر «پرنس ملکم خان»، «حبیب‌الله خان کرمانشاهی» (استادوخ، ۱۳۳۶ق، ک ۵۶، پ ۶: ۱۴، ۱۳) چندین طبیب خراسانی، اصفهانی و سنجی را فراهم آورد. (چهره نما، ۱۳۲۹ق، س ۸، ش ۴: ۱۲، ۱۳) این محصلان به محض بازگشت از آمریکا توانستند خدمات مهم و شایان تقدیری در حوزه پزشکی انجام دهند.

از دیگر محصلین ایرانی که تحت تاثیر گزارش‌های علیقلی خان نبیل‌الدوله از وضعیت علم و دانش در آمریکا به تحصیل در این کشور پرداختند می‌توان پسران «مهندس الممالک»، پسر «ملک‌المورخین» (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۱۵) و محصلین دیگری با نام‌های «سلطان محمود میرزا» و «میرزا حسین خان» را نام برد. (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۳۳) همچنین در همین تاریخ دو نفر ایرانی-ارمنی دیگر در مدرسه‌ای به نام «نرث کارولینا» به تحصیل علم مهندسی الکتریک مشغول شدند. (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۵) لازم به ذکر است که خبر اعزام بسیاری از این محصلین به آمریکا در جراید این کشور بازتاب داده می‌شد. (استادوخ، ۱۳۲۹ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۲۴)

به نظر می‌رسد تعداد محصلین ایرانی در ۱۳۳۶ق بالا بوده باشد چرا که علیقلی خان نبیل‌الدوله از اعزام تعداد زیادی از این محصلین برای سربازی در آمریکا گزارش می‌دهد و به این اقدام دولت آمریکا اعتراض می‌کند. (استادوخ، ۱۳۳۶ق، ک ۲۱، پ ۱: ۳۱)

همان گونه که در بالا اشاره شد در رشته فلاح و زراعت هم ایرانیان زیادی در آمریکا مشغول به کار بودند. بدون شک بسیاری از این افراد ضمن یادگیری فنون کشاورزی می‌توانستند موقع بازگشت به ایران خدمات خوبی ارائه دهند. (استادوخ، ۱۳۳۹ق، ک ۳۰، پ ۱۰: ۹، ۳) در زمینه دانش نظامی هم افرادی به آمریکا اعزام شدند و با خود کتاب‌های گوناگونی از آمریکا به همراه آوردند. (استادوخ، ۱۳۳۲ق، ک ۲۷، پ ۱۱: ۸) همچنین با تلاش‌های حسین علایی گروهی برای تحصیل در مدرسه نظامی اعزام آمریکا شدند. (استادوخ، ۱۳۰۳ش، ک ۳۳، پ ۱۰: ۲۴) در اواخر دوره قاجاریه طبق آمار وزارت امور خارجه آمریکا از ۱۰ تیر ۱۳۰۳ تا ۱۰ تیر ۱۳۰۴ش، ۷۴ نفر ایرانی به آمریکا مهاجرت

کردند. (طیرانی، ۱۳۷۹: ۱۹) لازم به ذکر است که به دلیل بالا رفتن تعداد محصلین ایرانی در آمریکا و لزوم رسیدگی به وضعیت اقتصادی آنها سفارت ایران در واشنگتن فردی به اسم «اسدالله‌خان بیژن» را به عنوان سرپرست آنها انتخاب کرد. (استادوخ، ۱۳۰۲ش، ک ۳۳، پ ۹: ۴۷؛ ساکما: ۱۳۹۸/۲۹۷) البته مهاجران تنها افرادی نبودند که با حمایت سفیران ایرانی در واشنگتن به این کشور فرستاده می‌شدند برخی از آنها خود داوطلبانه و با هزینه خود برای ادامه تحصیل به این کشور مهاجرت می‌کردند برای نمونه دو نفر از اهالی ارومیه به نام‌های «پولوس» و «قشه اسحاق» به این کشور مهاجرت کردند. (استادوخ، ۱۳۲۸ق، ک ۲۶، پ ۱۱: ۳) در این دوره زمینه ورود محصلین دختر به آمریکا هم فراهم گردید یکی از این دختران «قدسیه اشرف» بود. (فریدالملک همدانی، ۱۳۵۴: ۳۸۳) بدین ترتیب مهاجرت مردم از سراسر دنیا به آمریکا؛ روشنفکران و اصحاب رسانه را هم متوجه این کشور کرد به طوری که دیپلمات‌های ایرانی چنان مجذوب تعلیم و تربیت دختران و پسران در آمریکا شده بودند که از هر فرصتی برای جذب دانشجو در آمریکا استفاده می‌کردند.

نتیجه‌گیری

آنگونه که مطبوعات دوره قاجاریه انعکاس داده‌اند، مهاجرت به آمریکا در مقیاس وسیعی صورت می‌گرفت چرا که عواملی به عنوان جاذبه آنها را به مهاجرت به این کشور سوق می‌داد، این عوامل شامل سیاست‌های دولت آمریکا در حمایت از مهاجرین، به‌دست آوردن زمین و ملک، کشف طلا در آمریکا، پایین بودن مالیات، دستمزد بالا، شکوفایی تجارت، برابری در عدالت و آزادی می‌شدند. در چنین مطالبی در مطبوعات فارسی‌زبان در ایران پیامدهایی به دنبال داشت که مهم‌ترین آن آگاهی ایرانیان از چگونگی و نحوی مهاجرت به آمریکا و نوع زندگی مهاجرین در آنجا بود. بنابراین ایرانیان که با مهاجرت به دیگر کشورها نیز بیگانه نبودند، رغبت خود را برای مهاجرت به آمریکا نشان دادند در ابتدا بخش قابل توجهی از این ایرانیان را آشوریان و مسیحیان مناطق ارومیه و پیرامون آن تشکیل می‌دادند آنها در کارخانجات آمریکا و در بخش کشاورزی، مقاطعه‌کاری، خانه‌سازی و... مشغول به کار شدند.

در کنار این اتفاق به خصوص بعد از انقلاب مشروطیت دیپلمات‌های ایرانی ساکن در واشنگتن با این دیدگاه که می‌بایست از تجربیات علمی و عملی آمریکا استفاده کرد، بر مهاجرت محصلان به آنجا تاکید کردند و در نتیجه به ویژه در اواخر دوره قاجاریه محصلان زیادی از ایران برای فراگیری علوم همچون طب، کشاورزی، مهندسی و... به این کشور مهاجرت کردند.

نتیجه اینکه در دروه قاجاریه جمعیت قابل توجهی از ایرانیان به آمریکا مهاجرت کردند که بخش بیشتر از آنها تحت تاثیر جاذبه‌های اقتصادی و در جستجوی کار به آنجا رفتند به طوری که در ۱۳۳۰ ق بیش از ۳ هزار ایرانی در آمریکا به کار مشغول بودند.

منابع

- اداره اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه (استادوخ)، ۱۳۰۶ ق، کارتن ۲۰، پوشه ۳: ۴۰۱.
- _____، ۱۳۰۶ ق، ک ۲۰، پ ۳: ۱۶، ۱۳.
- _____، ۱۳۲۱ ق، ک ۱۱، پ ۵: ۱۲۵.
- _____، ۱۳۲۵ ق، ک ۹، پ ۴: ۶۲.
- _____، ۱۳۲۸ ق، ک ۲۰، پ ۱: ۳۸.
- _____، ۱۳۲۸ ق، ک ۲۶، پ ۱۱: ۳.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۲۰، پ ۱: ۱۶-۱۴.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۲۰، پ ۱: ۳۶۱-۳۵۸.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۲۰، پ ۱: ۵۰۷.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۵.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۱۵.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۲۴.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۳۳.
- _____، ۱۳۲۹ ق، ک ۳۶، پ ۱۴: ۱۵.
- _____، ۱۳۳۰ ق، ک ۲۱، پ ۳: ۴-۱.
- _____، ۱۳۳۱ ق، ک ۲۰، پ ۵: ۳، ۲.
- _____، ۱۳۳۲ ق، ک ۲۷، پ ۱۱: ۸.
- _____، ۱۳۳۳ ق، ک ۶۶، پ ۵۷: ۳.
- _____، ۱۳۳۴ ق، ک ۲۲، پ ۳: ۱۶/۱.
- _____، ۱۳۳۴ ق، ک ۲۲، پ ۳: ۱۹.
- _____، ۱۳۳۴ ق، ک ۲۲، پ ۲: ۴۱.
- _____، ۱۳۳۶ ق، ک ۲۱، پ ۳: ۳۴.
- _____، ۱۳۳۶ ق، ک ۵۶، پ ۶: ۱۴، ۱۳.
- _____، ۱۳۳۶ ق، ک ۲۱، پ ۱: ۳۱.
- _____، ۱۳۳۹ ق، ک ۲۲، پ ۱: ۱۷۹-۱۷۶.
- _____، ۱۳۳۹ ق، ک ۳۰، پ ۱۰: ۹، ۳.

_____، ۱۳۰۲ش، ک ۳۳، پ ۹: ۴۷

_____، ۱۳۰۳ش، ک ۳۳، پ ۱۰: ۲۴

ارفع الدوله، پرنس (۱۳۷۸). *خاطرات پرنس/ارفع الدوله*. به کوشش علی دهباشی. تهران: نشر شهاب ثاقب با همکاری انتشارات سخن.

اعتماد السلطنه، محمد حسن بن حاجی علیخان (۱۲۸۸ق). *تاریخ انکشاف ینگ‌دنیا*. چاپ سنگی. تهران: بی‌نا. ایرانیان از نگاه آمریکاییان، *ایران عهد قاجار در روزنامه‌های آمریکا* (۱۳۹۷). به کوشش علیرضا ساعتچیان. تهران: پارسه.

جهانی، فرشته، طاهری‌مقدم، سید محمد (۱۴۰۰). *شکل‌گیری اندیشه/عزام محصل به آمریکا*. مجله مطالعات تاریخ فرهنگی. ۱۲ (۴۸)، ۶۷-۳۹.

روزنامه اختر (۱۲۹۹ق)، سال ۸، شماره ۲۵.

روزنامه اختر (۱۳۰۶ق)، سال ۱۵، شماره ۲۲.

روزنامه اختر (۱۳۰۷ق)، شماره ۳۸.

روزنامه اختر (۱۳۱۰ق)، سال ۱۹، شماره ۱۳.

روزنامه اطلاع (۱۳۰۶ق)، شماره ۲۳۲.

روزنامه اطلاع (۱۳۱۷ق)، شماره ۴۷۸.

روزنامه اطلاع (۱۳۲۰ق)، شماره ۵۸۴.

روزنامه المنطبعة فی الفارس (۱۲۹۸ق)، شماره ۱۸.

روزنامه ایران (۱۲۹۵ق)، شماره ۳۴۲.

روزنامه ایران (۱۲۹۶ق)، شماره ۳۸۲.

روزنامه تربیت (۱۳۱۶ق)، شماره ۱۳۳.

روزنامه تربیت (۱۳۱۷ق)، شماره ۱۵۵.

روزنامه تربیت (۱۳۲۳ق)، شماره ۳۶۳.

روزنامه تربیت (۱۳۲۵ق)، شماره ۴۳۲.

روزنامه ثریا (۱۳۱۶ق)، سال اول، شماره ۲۷.

روزنامه چهره‌نما (۱۳۲۹ق)، سال ۸، شماره ۴.

- روزنامه چهره‌نما (۱۳۳۱ق)، سال ۱۰، شماره ۹.
 روزنامه حکمت (۱۳۲۴ق)، شماره ۸۶۸.
 روزنامه حکمت (۱۳۲۶ق)، شماره ۹۰۹.
 روزنامه علمی (۱۲۹۴ق)، شماره ۱۲.
 روزنامه مجلس (۱۳۲۶ق)، شماره ۸۱.
 روزنامه مجلس (۱۳۲۹ق)، شماره ۱۲۴.
 روزنامه مجلس (۱۳۲۹ق)، شماره ۱۴۶.
 روزنامه مظفری (۱۳۲۱ق)، شماره ۴۸.
 روزنامه ناصری (۱۳۱۶ق)، سال ۵، شماره ۱۸.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۸ق)، شماره ۵۸.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۷ق)، شماره ۱.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۷ق)، شماره ۳۱.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۸ق)، شماره ۶۳.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۸ق)، شماره ۶۴.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۸ق)، شماره ۷۳.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۸ق)، شماره ۸۳.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۹)، شماره ۱۲۰.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۷۳ق)، شماره ۱۹۴.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۷۳ق)، شماره ۳۱۰.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۷۵ق)، شماره ۴۱۲.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۷۵ق)، شماره ۴۱۴.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۷۵ق)، شماره ۴۱۹.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۶۸ق)، شماره ۸۸.
 روزنامه وقایع اتفاقیه (۱۲۷۵ق)، شماره ۴۰۷.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) سند شماره ۲۹۵/۷۹۹۵.

۲۹۷/۱۳۹۸۱

طیرانی، بهروز (۱۳۷۹). *روز شمار روابط ایران و آمریکا*. تهران: مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی چاپ وزارت امور خارجه.

عبدالغفار، ابن‌المرحوم الفاضل‌النحیرعلی محمد (۱۲۹۸ق). *اصول علم جغرافیای طبیعی و سیاسی*. طهران: بی‌نا.

- فریدالملک همدانی، میرزا محمد علیخان (۱۳۵۴). *خاطرات فرید*. گردآورنده مسعود فرید(قراغزلو). تهران: انتشارات زوار.
- فندیک، کرنیلیوس (۱۳۳۱ق). *کشف‌القناع عن‌احوال الاقالیم والبقاع فی‌الترجمه مرآة‌الوضیة فی‌الکرة‌الارضیة*. ترجمه فخرالدین بن ابی‌القاسم الکلایگانی. چاپ سنگی. بمبئی: بی‌نا.
- کرمانشاهی بهبهانی، احمد (۱۳۷۵). *مرآت‌الاحوال جهان‌نما*. ج ۲. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- لواسانی، میرزا محمدخان (بی‌تا). *مرآت‌الارض*. بی‌جا: بی‌نا.
- مجله بهار (۱۳۳۹ق)، سال ۲، شماره ۴-۲.
- معین‌السلطنه، حاج میرزا محمدعلی (۱۳۶۳). *سفرنامه شیکاگو*. به کوشش همایون شهیدی. چاپ اول. تهران: علمی.
- نایب‌الایاله، رضا قلی میرزا (۱۳۴۳). *سفرنامه شاهزاده رضاقلی میرزا*. به کوشش اصغر فرمانفرمایی قاجار. تهران: اساطیر.

Arianne Ishay.(2006). Settling Into Diaspora: A History of Urmia Assyrians in the United States, Journal of Assyrian Academic Studies, Vol. 20, no. 1.